

(63. 2.)

BIJLAGE DER MEMORIE VAN ANTWOORD.

Beantwoording van de aan het Voorloopig Verslag toegevoegde Nota aangaande het IJsselmeer.

De Nota, door den heer BONGAERTS aan het Voorloopig Verslag toegevoegd, is — wat haar strekking aangaat — te onderscheiden in twee gedeelten.

In het eerste gedeelte komen beschouwingen voor over verschillende punten betreffende het aanhangige ontwerp; het tweede gedeelte bevat een voorstel voor een gewijzigden grondslag van het ontwerp.

De punten in het eerste gedeelte behandeld hebben — voor een groot deel althans — reeds een onderwerp van onderzoek uitgemaakt en zijn behandeld in de nota's van de Zuiderzeevereniging of in het verslag der Staatscommissie van 1891.

Een beantwoording der opmerkingen of bezwaren omtrent die punten zou dan ook, zonder uitvoerig te worden, moeilijk anders kunnen geschieden dan met verwijzing naar den inhoud van die nota's en genoemd verslag. Voorzover te dien opzichte voor een nadere beschouwing aanleiding bestaat, wordt daarop hieronder terug gekomen.

De hoofdzaak der nota is echter naar het voorkomt gelegen in het tweede gedeelte, waarin eene beschrijving wordt gegeven van een gewijzigd ontwerp tot afsluiting en droogmaking der Zuiderzee.

De ondergeteekende meent dan ook met eenige opmerkingen omtrent dat ontwerp te moeten beginnen en wenscht daarbij in de eerste plaats er de aandacht op te vestigen, dat steller der Nota vooropstelt dat het denkbeeld van de vorming van een IJsselmeer verdient te worden toegejuicht.

Dit is zonder twijfel een punt van overwegend belang. Immers hieruit volgt, dat ten opzichte van de oude strijd-vraag, hoe het Zuiderzeevraagstuk moet worden opgelost, namelijk door voorafgaande afsluiting met geleidelijke inpolderingen binnen die afsluiting, dan wel door zoogenaamde partieele inpolderingen zonder voorafgaande afsluiting, steller der Nota met ondergeteekende aan de eerstgenoemde oplossing, waarop het aanhangige ontwerp gegrond is, de voorkeur geeft.

Ten opzichte van de hoofdgedachte van het ontwerp, welke hierin bestaat, dat de Zuiderzee eerst moet worden afgesloten met insluiting van den IJssel en dat daarna geleidelijk inpolderingen tot stand gebracht moeten worden, bestaat dus volkomen overeenstemming tusschen steller der Nota en ondergeteekende.

Die overeenstemming bestaat ook nog omtrent het eerste gedeelte der afsluiting, namelijk het gedeelte tusschen Noord-Holland en Wieringen; doch verschil treedt op den voorgrond ten aanzien van de afsluiting ten oosten van Wieringen.

In het aanhangige ontwerp is die afsluiting gezocht volgens de kortste richting tusschen Wieringen en Friesland, welke in

verband met een goede aansluiting aan de Friesche dijken mogelijk werd geacht.

In het ontwerp van steller der Nota daarentegen is getracht een zoo groot mogelijke oppervlakte van Zuiderzee en Wadden in te sluiten en ten behoeve van dit doel de langste richting gekozen, die technisch in aanmerking kon komen, namelijk van Wieringen naar het westelijk einde van Terschelling en verder van het oostelijk einde van dit eiland naar de Friesche kust.

De lengte der te maken afsluitdijken tusschen Noordholland en Friesland gezamenlijk, welke volgens het aanhangige ontwerp ruim 29 K.M. bedraagt, wordt daardoor volgens het ontwerp van steller der Nota tot ruim 68 K.M. vergroot of m. a. w. meer dan verdubbeld.

Daar nu zonder twijfel de grootste moeilijkheid van elk ontwerp tot afsluiting en droogmaking der Zuiderzee, zowel technisch als financieel gelegen is in de afsluiting, zoo doet zich al dadelijk de vraag voor of eene dergelijke belangrijke vergroting van de lengte der afsluitdijken niet als een overwegend bezwaar moet gelden van het door steller der Nota bedoelde ontwerp in vergelijking met het aanhangige. En dit is te meer het geval, omdat bepaaldelijk de financieele bezwaren van de afsluiting volstrekt niet alleen afhankelijk zijn van de eigenlijke kosten der uitvoering, maar bepaaldelijk ook en zelfs in hooge mate van den tijd, die voor die uitvoering noodig is, zulks in verband met het renteverlies, dat geleden wordt voordat door inpolderingen in de opbrengst der droog te maken gronden een bron van inkomsten wordt verkregen.

Ondergeteekende is dan ook van oordeel, dat zelfs geheel afgescheiden van andere verschilpunten tusschen beide ontwerpen het verschil in kosten en in tijd van uitvoering der afsluiting reeds op zich zelf de beantwoording der vraag, aan welke afsluiting de voorkeur gegeven moet worden, kan beheerschen.

Hij heeft daarom gemeend aan dezelfde commissie, welke in haar verslag van Maart 1914 eene nadere raming van de kosten van de voorgestelde afsluiting en droogmaking heeft gegeven, de vraag te moeten voorleggen, op welke kosten een afsluiting over Wieringen en Terschelling moet worden geraamd.

Uit het als bijlage hiernevens gevoegd verslag dier commissie blijkt, dat de kosten van die afsluiting met de onmiddellijk daarbij behoorende werken worden geraamd op 200 miljoen gulden en de tijd van uitvoering op 20 jaar, tegen 55 miljoen gulden en 9 jaar voor de daarmede vergelijkbare werken van het aanhangige ontwerp.

Dit zoo belangrijke verschil in kosten wordt nog veel grooter indien men mede rekening houdt met het renteverlies gedurende het tijdperk, dat verloopt totdat de eerste directe inkomsten verwacht kunnen worden, welk tijdperk voor het aanhangige ontwerp op 14 jaar is gesteld en voor het ontwerp van den

steller der Nota wegens den langeren duur der afsluiting op 25 jaar moet worden gesteld.

Het kostenverschil is derhalve zoo groot, dat zelfs indien aan eene afsluiting Noordholland—Wieringen—Terschelling—Friesche kust de voorkeur gegeven moest worden boven eene afsluiting Noordholland—Wieringen—Friesche kust, er toch alle aanleiding zoude zijn, om met deze laatste zooveel kortere afsluiting te beginnen. Immers daaraan zou het groote voordeel verbonden zijn, dat het doel, voor zooveel dat betreft vergrooting van den vaderlandschen bodem met vruchtbaar land, eenige jaren vroeger zou worden bereikt.

Later kan dan altijd, indien zulks wenschelijk mocht worden geacht, de door steller der Nota bedoelde afsluiting tot stand worden gebracht. Dit zal alsdan kunnen geschieden door een afsluitdijk te maken van eenig punt van den afsluitdijk Wieringen—Friesland naar Terschelling, alsmede een van dit laatste eiland naar de Friesche kust.

De wenschelijkheid om, indien men de bedoelde Waddenzee binnen de afsluiting wil brengen, de afsluiting in bovenbedoelden geest in twee deelen te scheiden, werd reeds in de eerste technische nota der Zuiderzeevereeniging van Februari 1887 op den voorgrond gesteld.

Het door steller der Nota gewenscht geacht nader onderzoek, voor zooveel dit reeds aanstonds kon worden ingesteld, heeft aangetoond, dat de zijnerzijds gedachte oplossing zou voeren op een weg, waartegen ondergeteekende bezwaar zou hebben hem te volgen. Hoewel dus daarmee verder ingaan op de denkbeelden van steller achterwege zou kunnen blijven, moge nog het volgende worden opgemerkt.

Uit een oogpunt van landaanwinning acht steller der Nota het een groot voordeel, dat het grootste gedeelte van het thans ontworpen IJsselmeer zou kunnen worden drooggemaakt en de vruchtbare IJsselslib tot landvorming in het door hem bedoelde IJsselmeer in de Waddenzee zou kunnen strekken.

Ten opzichte van het eerste punt zij opgemerkt, dat de grootte van het aan het IJsselmeer gegeven oppervlak van 145 000 H.A. niet gegrond is op de overweging, dat die noodzakelijk zoude zijn, maar op andere overwegingen.

Het werd immers niet wenschelijk geoordeeld gedeelten der Zuiderzee, die uit enkel zand bestaan of groote diepte hebben, in te dijken. En voorts is het in verband met defensiebelangen noodzakelijk geacht een zeer breed water tusschen de oostelijke en de westelijke inpolderingen open te houden.

Kan men deze overwegingen laten vervallen, dan kan ook zonder bezwaar het IJsselmeer belangrijk kleiner worden gemaakt.

In Nota n°. 3 der Zuiderzeevereeniging was dan ook aanvankelijk gerekend op een IJsselmeer van 120 000 H.A., waarentrent nog werd opgemerkt, dat die grootte niet alleen ruim voldoende werd geacht, maar, wat de waterloozing betreft, zonder bezwaar kleiner zou kunnen zijn.

Ondergeteekende is het echter met steller der Nota eens, dat de ervaring, ten aanzien van de toepassing van kunstmeststoffen sedert het onderzoek der Zuiderzeevereeniging plaats had opgedaan, aanleiding kan geven tot vergrooting van enkele der ontworpen inpolderingen. Dit zal z.i. althans stellig het geval zijn voor den Hoornschen polder, door daarin het Eekhuizenland geheel of ten deele op te nemen.

Hierop werd in noot 2 op bladz. 12 der Memorie van Toelichting reeds de aandacht gevestigd.

Wat de IJsselslib betreft meent steller der Nota, dat bij het aanhangige ontwerp die slib in het IJsselmeer niet tot bezinking zal kunnen komen, maar grootendeels door de sluisen op Wieringen nutteloos in zee zal worden geloosd, terwijl bij het door hem voorgestelde ontwerp die slib met het overtollige IJsselboezemwater over de lage bekadingen in de Waddenzee zal kunnen vloeien en aldaar aan de verlanding van geulen en verbetering van platen ten goede kan komen.

Voorts meent steller der Nota, dat bovendien nog gerekend

kan worden op slibbezinking in de nog niet ingepolderde watervlakten.

De Staatscommissie van 1892 was echter omtrent hetgeen met de IJsselslib zal geschieden een geheel andere meening toegedaan en bepaaldelijk haar lid J. W. WELCKER was van oordeel, dat het IJsselwater, in plaats van de IJsselslib in zee te voeren, zoo lang in het IJsselmeer zal verblijven, dat in die wijde ruimte al de IJsselslib zal achterblijven. De waarheid zal vermoedelijk wel in het midden liggen, zoodat ook bij de door steller der Nota voorgestelde loozing van het IJsselwater geenszins al de IJsselslib in de Waddenzee tot bezinking zal komen; bij grooten waterafvoer zal een groot gedeelte daarvan door de IJsselboezemkanalen bij Terschelling of Wieringen in zee worden geloosd, terwijl bij geringen waterafvoer wellicht een deel van die slib tot bezinking zal komen in de door hem gedachte lange en breede IJsselboezemkanalen. Vooral is dit te verwachten, indien aan die kanalen nog belangrijk grooter breedte wordt gegeven dan 1000 M. hetgeen, zooals verder zal blijken, noodzakelijk zou wezen.

Men make zich echter van die hoeveelheid IJsselslib geen te groote voorstelling.

De jaarlijksche slibafvoer van den IJssel toch kan gerekend worden een ruimte in te nemen van ongeveer 400 000 M³. En deze hoeveelheid is niet zoo groot, dat zij door bezinking in havens of vaarwaters tot groote bezwaren aanleiding kan geven, of wel door landvorming groote voordeelen kan opleveren.

Tot recht begrip hiervan moge dienen, dat de jaarlijksche slibafzetting in de haven van Delfzijl ongeveer 550 000 M³ bedraagt en dus reeds grooter is dan de totale jaarlijksche slibafvoer van den IJssel. Wanneer dus al de IJsselslib tot bezinking kwam in de havens of vaarwaters der afgesloten Zuiderzee, dan zou toch de verwijdering daarvan een werk van minder beteekenis zijn dan het jaarlijks op diepte houden der haven van Delfzijl.

Vermoedelijk zal men wel niet te ongunstig rekenen, indien men ter bepaling van de gedachten aanneemt, dat van al de IJsselslib geen belangrijk grooter hoeveelheid dan van 80 000 M³, eene hoeveelheid gelijk aan de jaarlijksche slibafzetting in de haven van Harlingen, in het door steller der Nota bedoelde IJsselmeer tot bezinking kan komen¹⁾.

Welnu, men zal gemakkelijk kunnen inzien, dat een hoeveelheid slib als jaarlijks in de haven van Harlingen bezinkt niet een hoeveelheid is waarvan landaanwinning door verlanding der geulen en verbetering van platen in enigszins beteekenende mate is te verwachten.

Een eenvoudige berekening kan dit trouwens aantoonen. Stelle men daartoe dat jaarlijks tot bezinking zal komen 100 000 M³ slib, dan komt dit verdeeld over een IJsselmeer van ongeveer 100 000 H.A., zooals door steller der Nota is voorgesteld, overeen met ongeveer 1 M³ per H.A. of met een sliblaagje ter gemiddelde dikte van een-tiende millimeter.

Honderd jaren zouden er dus noodig zijn om door opslibbing den bodem van het door steller der Nota ontworpen IJsselmeer te bedekken met een sliblaagje van een centimeter en duizend jaar voor een sliblaag van een decimeter.

Deze cijfers geven aanleiding tot de vraag of landvorming in de Waddenzee op de bedoelde kunstmatige wijze met IJsselslib inderdaad wel bevorderd kan worden, dan wel of, gelet op de aanslibbing van de haven van Harlingen, die landvor-

¹⁾ Bij groote waterafvoeren van den IJssel zal namelijk een zoo groot mogelijk deel van dien waterafvoer door de sluisen aan de einden der IJsselboezemkanalen bij Wieringen en Terschelling moeten worden geloosd, ten einde hooge waterstanden in het op de Waddenzee ontworpen IJsselmeer, althans zooveel mogelijk te voorkomen. Een groot gedeelte van den totalen jaarlijkschen water- en slibafvoer wordt echter juist bij hooge IJsselstanden afgevoerd. In sterke mate was dit bijv. het geval in het jaar 1882. Gedurende de periode van hooge waterstanden van 15 November—12 December bedroeg de waterafvoer ongeveer 2400 miljoen M³, of bijna 26 pct. van den totalen waterafvoer van 9400 miljoen M³, en de slibafvoer ruim 300 miljoen M³, of ongeveer 44 pct. van den totalen slibafvoer van 680 miljoen M³, welke in dat jaar zijn voorgekomen.

ming niet spoediger plaats heeft wanneer de natuurlijke aanslibbing uit zee behouden blijft. Temeer aanleiding is er voor die vraag, omdat bij afsluiting der Zuiderzee volgens het voorgestelde ontwerp juist een eenigszins sterkere natuurlijke landvorming door aanslibbing uit zee buiten die afsluiting te verwachten is.

Met bovenstaande cijfers voor oogen, schijnt er slechts een geringe kans te bestaan op verwezenlijking binnen afzienbaren tijd van het in de Nota aangegeven denkbeeld van geleidelijk voortgezette terrasgewijze inpoldering van watervlakten, waarop voldoende slibbezinking heeft plaats gehad.

Steller der Nota acht het o.m. een voordeel van zijn ontwerp, dat daarbij de IJsselboezemdijken minder kostbaar zullen zijn dan de IJsselmeerdijken in het voorgestelde ontwerp, omdat in zijn ontwerp niet zooveel met golfslag en opwaaiing rekening zou behoeven te worden gehouden.

Hierbij is naar het voorkomt over het hoofd gezien, dat in beide gevallen de dijken zullen moeten worden aangelegd met het oog op den toestand, waarin de Zuiderzee zal verkeerden, vóórdat de ontworpen inpolderingen tot stand zijn gebracht en dat uit dien hoofde die dijken bij den aanleg aan gelijke eischen, wat betreft hoogte en wijze van verdediging tegen golfslag, zullen moeten voldoen.

En voorts dient hierbij bedacht te worden, dat bedoelde IJsselboezemdijken evenals de IJsselmeerdijken voldoende hoogte moeten hebben om de hoogste waterstanden te kunnen keeren, die onder zeer buitengewone omstandigheden — zooals het samengaan van hooge zeestanden met buitengewonen afvoer van den IJssel — kunnen voorkomen.

In de Nota van 16 December 1887 der Zuiderzeevereeniging is voor dien buitengewonen afvoer van den IJssel, waarbij gedacht werd aan een doorbraak van den rechter-Rijndijk op Pruisisch gebied, zooals in Februari 1814 het geval was, gerekend op 2400 à 2500 M³. per seconde en in het verslag der Staatscommissie is daarvoor 4000 M³. per seconde aangenomen.

Voor het aanhangige ontwerp kan eene dergelijke buitengewone afvoer, al ware die 4000 M³. of nog grooter, volstrekt geen bezwaar opleveren, omdat de IJssel daarbij direct in het IJsselmeer uitmondt.

Bij het ontwerp van steller der Nota daarentegen zal de IJssel niet direct, maar door middel van een ongeveer 60 K.M. lang boezemkanaal in het IJsselmeer uitmonden.

Dit boezemkanaal is 1 K.M. breed gedacht, hoe groot de diepte daarvan zal zijn is niet vermeld, doch vermoedelijk zal die diepte niet meer dan 4 M. onder N. A. P. zijn.

Het doorstrotingsprofiel van het boezemkanaal zal dus nabij de uitmonding daarvan in het IJsselmeer ongeveer 4000 M³ groot zijn bij een waterstand gelijk N.A.P. Volgens de onderstelling der Staatscommissie, dat de afvoer van den IJssel onder buitengewone omstandigheden 4000 M³. kan bedragen, zal er dus een stroomsnelheid van ongeveer 1 M. per seconde voorkomen in het IJsselboezemkanaal bij de uitmonding in het IJsselmeer. In verband met deze snelheid zal het verval in het boezemkanaal nabij het IJsselmeer ongeveer 10 c.M. per K.M. moeten bedragen.

Meer binnewaarts in de richting van den IJssel zal dit verval in verband met den hooger waterstand, die aldaar op het IJsselboezemkanaal zal voorkomen geleidelijk kleiner worden. Indien echter het IJsselmeer bij een dergelijken buitengewonen afvoer, tengevolge van een gedurende enkele dagen gestremde loozing wegens hooge zeestanden, een stand van N.A.P. à 0,50 M. daarboven bereikt, hetgeen zonder bezwaar zou kunnen worden toegelaten, dan zal bij de uitmonding van den IJssel (het tegenwoordige Keteldiep) een waterstand van ongeveer 2,50 M. + N.A.P. moeten voorkomen, wil een afvoer van 4000 M³. door het IJsselboezemkanaal mogelijk zijn.

In verband hiermede zou het dan ook noodig zijn de breedte der IJsselboezemkanalen belangrijk grooter te maken dan 1 K.M., doch ook dan zal de in de Nota uitgesproken verwachting niet vervuld worden, dat het water in de IJssel-

boezemkanalen niet hooger kan stijgen dan een vooraf te bepalen peil van b.v. N.A.P.

Steller der Nota acht het een groot belang om door het baggeren van diepe kanalen de mogelijkheid open te houden den toegang voor zeeschepen zoo diep mogelijk binnenwaarts te verzekeren en wil daarvoor de IJsselboezemkanalen bestemmen. Voorts vestigt hij er de aandacht op, dat die zeevaart eventueel niet tegen den zuidelijken oever der Zuiderzee behoeft dood te loopen, maar door de Geldersche vallei en wellicht later door de Betuwe tot de Waal en misschien tot Nijmegen kan worden voortgezet.

Een dergelijke zeevaart acht steller der Nota van overwegend belang voor Amsterdam, speciaal voor de vaart op Schotland, Scandinavië, de Oost- en de Witte Zee, voor de Twentsche industrie en eveneens voor plaatsen langs de Zuiderzee bijv. Enkhuizen en Stavoren.

Ten opzichte hiervan moet er in de eerste plaats de aandacht op worden gevestigd, dat de verwezenlijking dezer denkbeelden tot reusachtige kosten zal leiden, bepaaldelijk wanneer men daarbij niet op het oog heeft een klein type zeeschip, zooals ook in vroeger tijden op de Zuiderzee gevaren heeft (het laatst in het eind van de vorige eeuw op Zwolle en Kampen) maar op diepgaande zeeschepen.

De vraag, of deze enorme kosten gewettigd zouden zijn, buiten beschouwing gelaten, evenals die of op zich zelf de uitvoering van deze denkbeelden in algemeenen zin aanbeveling zou verdienen, rijst twijfel of het wel geschikt is de toegang voor die nieuwe zeevaart op de westpunt van Terschelling te kiezen. Bepaaldelijk is er aanleiding voor dien twijfel in verband met de denkbeelden van steller der Nota over de toekomst betreffende de afsluiting der zeegaten. Immers deze wensch de afsluiting der Waddenzee slechts voorloopig te leggen van Wieringen naar Terschelling achter de grootste diepten van den Texel- en Vliestroom om en meent, dat er naar gestreefd zou moeten worden die afsluiting later zeewaarts op te schuiven van Wieringen over Texel en Vlieland naar Terschelling. Nu is het te verwachten, dat, wanneer dit laatste denkbeeld tot uitvoering komt, het Vliegat geheel zal verzanden en dus een toegang voor de door steller bedoelde zeevaart aldaar slechts mogelijk zal zijn, door het maken van havenwerken in den geest van die te IJmuiden. De omstandigheid, dat de lijn van de diepte, welke voor zulk een haven vereischt wordt, voor het Vliegat zeer ver uit de kust is gelegen, zou het maken van een haven aldaar echter zeer kostbaar maken.

Een en ander moet dan ook tot de gevolgtrekking leiden, dat zelfs indien het later wenschelijk mocht worden geacht zeevaart voor plaatsen als Nijmegen, het gebied van de Geldersche vallei en verschillende plaatsen langs de Zuiderzee mogelijk te maken, het dan toch in ieder geval wenschelijk zoude zijn den toegang voor die zeevaart niet bij Terschelling te zoeken maar hetzij bij Hoek van Holland, hetzij bij IJmuiden.

De bezwaren van steller der Nota tegen het aanhangig ontwerp hebben voornamelijk betrekking op vorm en plaats van het IJsselmeer en zulks vooral met het oog op de waterkeering, waterloozing en waterverversching der omliggende landen.

Wat de waterkeering betreft, wordt in de nota er op gewezen, dat indertijd de waterbeweging in de zooveel kleinere Haarlemmermeer, met de gevolgen daarvan bij stormvloed, krachtig heeft bijgedragen tot het besluit om tot droogmaking over te gaan. Ondergeteekende is echter van oordeel, dat het ontworpen IJsselmeer uit een oogpunt van waterkeering in zoo geheel anderen toestand zal verkeerden, dan de vroegere Haarlemmermeer, dat van een vergelijking van beiden te dien opzichte geen sprake kan zijn. De gronden om de Haarlemmermeer, voor een groot deel veen, waren niet door behoorlijke dijken beschermd en dientengevolge blootgesteld aan sterken afslag, hoewel de waterstanden, die op het meer konden voorkomen, betrekkelijk niet hoog waren, namelijk ongeveer 1 M. boven

N. A. P. aan de noordoostzijde bij Zwanenburg en niet hooger dan ruim 0,10 M. boven N. A. P. bij Leiden. ¹⁾

Het ontworpen IJsselmeer zal daarentegen ten deele worden begrensd door de tegenwoordige dijken der Zuiderzee en verder door den ontworpen afsluitdijk en de meerdijken, welke een hoogte, verkrijgen, afhankelijk van hun ligging, van 2,50 tot 3,50 M. + N. A. P.

Een waterstand van ongeveer 1 M. + N. A. P., die indertijd aan de noordoostzijde van de Haarlemmermeer is voorgekomen en waarbij, indien die ook aan de zuidwestzijde daarvan zoude zijn voorgekomen, bijna alles in Rijnland overstroomd zou zijn geweest, bijvoorbeeld geheel Leiden, de Breedstraat wellicht uitgesloten ²⁾, zal op het IJsselmeer uit een oogpunt van waterkeering niet het minste bezwaar kunnen veroorzaken. Het gaat dus niet wel aan het IJsselmeer en de vroegere Haarlemmermeer zonder inachtneming van de zoo geheel verschillende toestanden te vergelijken.

Overigens moge ten aanzien van de belangen van waterkeering der omliggende landen van het IJsselmeer verwezen worden naar Nota n°. 2 der Zuiderzeevereniging van September 1882, alsmede naar § 37 van het Verslag der Staatscommissie.

Evenzoo moge ten aanzien van de belangen van waterloozing en waterverversching der omliggende landen verwezen worden naar de Nota's n°. 3 en 4 der Zuiderzeevereniging van September 1888 en December 1889 en de paragrafen 14 en 16 van het Verslag der Staatscommissie.

Ondergeteekende meent zich tot deze verwijzing ten aanzien van bedoelde punten te mogen bepalen, omdat een verdere behandeling der bedoelde punten — zooals uit die nota's kan blijken — tot zoo uitvoerige beschouwingen aanleiding zou moeten geven, dat die bezwaarlijk in een Nota als deze zouden kunnen worden opgenomen.

Steller der Nota weerlegt trouwens de resultaten der in verband met uitgebreide onderzoekingen opgemaakte nota's niet en bepaalt zich slechts tot uiting zijner meening, waardoor de gelegenheid ontbreekt de redenen te beoordeelen, die tot stellers afwijkend inzicht hebben geleid.

Om dezelfde reden heeft ondergeteekende gemeend buiten bespreking te moeten laten de door steller der Nota in zijn ontwerp voorgestelde wijze van waterloozing der ingepolderde gronden en omliggende landen.

Hij mag echter niet nalaten de opmerking te maken, dat het daarbij gedachte doel — zooals dit is aangegeven in de teekening door steller der Nota welwillend aan ondergeteekende verstrekt — namelijk het tot stand brengen van een grooten algemeenen polderboezem van het Zwarte-Water, den IJssel, de Eem enerzijds tot de sluizen bij de oostpunten van Wieringen en Terschelling anderzijds, met een peil van 1 M. — N.A.P. voor het oostelijk gedeelte en van 0,84 M. — N.A.P. voor het westelijk gedeelte, zonder krachtig bemaling van dien boezem niet bereikt zal kunnen worden.

En voorts, dat zelfs bij krachtige bemaling in verband met de groote lengte dier polderboezemkanalen en den grooten waterafvoer, die daarop te verwachten is, betrekkelijk reusachtige afmetingen zoowel voor die kanalen als voor de syphonduikers onder den IJsselboezem, ter onderlinge verbinding dier polderboezemkanalen, noodig zullen zijn.

De Minister van Waterstaat,

C. LELY.

¹⁾ Zie de mededeeling van dr. E. F. VAN DISSEL in de vergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs van 13 September 1887, waarin o. a. het volgende voorkomt:

„In het verhaal van JAN ENGELMAX, CHRISTIAAN BRUNINGS en MELCHIOR BOLSTRA van 31 December 1767 vinden wij op bladz. 7 en 8 vermeld:

„Want schoon het Meirwater bij Zwanenburg wel eens bij storm uit den Zuid-Weste tot 21 duimen boven stadspeil is opgezet geworden, weet men echter niet dat het aan de geopponeerde zijde met Noord-Oost en Oostewinden ooit hooger dan gelijkspel of 2 duimen daarboven geweest is.”

²⁾ Zie bovengenoemde mededeeling van dr. E. F. VAN DISSEL.

(63. 3.)

BIJLAGE VAN DE MEMORIE VAN ANTWOORD.

VERSLAG DER COMMISSIE.

ingesteld bij beschikking van den Minister van Waterstaat van 1 November 1913, L^a. A. afdeling Waterstaat, betreffende eene zeer globale begrooting voor eene afsluiting van de Zuiderzee als door het lid der Tweede Kamer M. C. E. BONGAERTS voorgesteld in zijne Nota, gevoegd bij het Voorloopig Verslag dier Kamer omtrent het wetsontwerp tot afsluiting en droogmaking der Zuiderzee. (Gedrukte stukken, Zitting 1916—1917, n°. 193).

§ 1. *Inleiding.* Bij schrijven van 5 Juni 1917, L^a. B., Afdeling Waterstaat, werd de Commissie uitgenoodigd, eene zeer globale begrooting te willen opmaken voor eene afsluiting van de Zuiderzee, als door het lid der Tweede Kamer M. C. E. BONGAERTS werd voorgesteld in zijne nota, gevoegd bij het Voorloopig Verslag dier Kamer omtrent het wetsontwerp tot afsluiting en droogmaking der Zuiderzee, ten einde eene vergelijking mogelijk te maken tusschen de kosten van vorenbedoelde afsluiting en de kosten van den afsluitdijk, bedoeld in het wetsontwerp, welke kosten onder meer werden begroot in het Verslag der Commissie van 7 Maart 1914.

De Commissie, deze opdracht aanvaardende, heeft aanstonds vastgesteld dat het buiten haar taak viel wijzigingen, welke wellicht bij nadere bestudeering in de plannen van den heer BONGAERTS wenschelijk zouden blijken, te overwegen: zij heeft zich bijgevolg gehouden aan de dijksrichtingen en werken, zooals deze zijn aangegeven op het bij dit verslag gevoegde schetskaartje, dat is opgemaakt in overeenstemming met de haar verstrekte, van den heer BONGAERTS afkomstige, aanwijzingen. Eene uitzondering op dezen algemeenen regel heeft de Commissie echter gemeend te moeten maken, en wel voor den dijk Wieringen—Terschelling. Volgens bovenbedoelde aanwijzingen zou deze dijk niet aansluiten aan het eigenlijke eiland Terschelling, doch aan het einde van de westwaarts tegen dat eiland gelegen zandplaat, genaamd „De Noordvaarder”. Nabij de aansluiting van den dijk aan deze plaat zou dan moeten zijn gelegen een belangrijk sluizencomplex, waaronder een zeesluis voor de zeevaart naar Harlingen, en dit sluizencomplex zou vrijwel in open zee op een zeer bloot gesteld punt gemaakt moeten worden, terwijl de aanleg van kostbare dammen in zee noodig zou zijn om den toegang naar de sluizen voldoende te beschermen. Toen bleek dat alleen de aanleg van deze dammen zeker een uitgaaf van meer dan 10 miljoen gulden zou vorderen, heeft de Commissie gemeend dat er, zonder het beginsel, waarvan de ontwerper uitging, prijs te geven, alle aanleiding bestond om de aansluiting van den afsluitdijk meer binnenwaarts en wel aan het eigenlijke eiland Terschelling te ontwerpen, zooals dan ook op het overgelegde kaartje is aangegeven, waardoor de dijksrichting vanaf het eiland Griend eenigszins oostwaarts verlegd is geworden.